

Universiteit
Leiden
The Netherlands

A study of architect Cosman Citroen (1881-1935) and his works in Surabaya

Santoso, J.T.

Citation

Santoso, J. T. (2010, June 29). *A study of architect Cosman Citroen (1881-1935) and his works in Surabaya*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15736>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15736>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

Dit onderzoek behelst een uitvoerige analyse van het werk van de Nederlandse architect Cosman Citroen (1881-1935) in Surabaya. De analyse laat zien hoe zijn gebouwde oeuvre zich verhoudt tot de historische context waarbinnen het ontstond, zowel in architectonische als niet-architectonische zin. Een bouwwerk kan niet los gezien worden van de tijdsperiode waarin het ontstaat, de plek waar het verrijst, en van al diegenen die betrokken zijn bij het ontwerp- en bouwproces.

Cosman Citroen groeide op in Amsterdam in het gezin van een Joods Nederlandse diamantwerker. In 1902 ontving hij na een studie van vier jaar - waarbij hij les kreeg van onder andere W. Kromhout en K.P.C. de Bazel - het diploma van de Afdeling Architectonisch Teekenen van de Kunstnijverheidsschool Quellinus in Amsterdam. Zijn eerste baan was die van tekenaar op het bureau van B.J. Ouëndag, waar hij J.F. Klinkhamer en Ouëndag assisteerde bij een belangrijk project voor de *Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij* in Semarang. Daarnaast was hij werkzaam als leraar meetkunde. Tot 1907 was hij lid van Architectura en Amicitia hoewel hij zelden deelnam aan de bijeenkomsten van deze vereniging. Vanaf 1908 gaf hij trainingen aan jonge leden van A et A. Hij begon zijn carrière derhalve meer als docent dan als architect.

De droom die hij koesterde om zelfstandig architect te worden moedigde Citroen aan om zich niet alleen te verdiepen in de ontwikkelingen van de architectuur, kunst en archeologie in Nederlands-Indië, waar hij zich wilde vestigen. Daartoe las hij veel vaktijdschriften en vroeg hij collega's en superieuren om nuttige informatie. In 1915 kwam Citroen in Surabaya aan, waar in die tijd maar enkele architecten en bouwkundige bureaus actief waren. Hij begon zijn loopbaan als gemeentearchitect. In eerste instantie werd hij belast met het stedenbouwkundig ontwikkelingsplan voor het gebied Kupang. Zijn contract met de Gemeente Surabaya werd tot tweemaal toe verlengd, in 1916 en 1927. Het dienstverband eindigde echter in 1930 toen de positie van gemeentearchitect op een meer efficiënte wijze werd ingevuld. Het overlijden van G.J. Dijkerman (1885-1929), burgemeester van Surabaya in de jaren 1920-1929, die Citroen steeds gesteund had, was zeker debet aan deze ontwikkeling. Hierna ging Citroen als zelfstandig architect verder, tot zijn dood op 15 mei 1935.

Gedurende zijn loopbaan in Nederlands-Indië realiseerde Citroen in Surabaya twintig projecten, variërend van stedenbouwkundige plannen, diverse typen gebouwen, interieurontwerpen, tot bruggen, een viaduct en een monument. Elders verrezen nog eens vijf objecten van zijn hand. Drie andere ontwerpen zijn nooit uitgevoerd. Citroen werkte voor verschillende opdrachtgevers: de Gemeente Surabaya, particulieren, sociale en religieuze instellingen, zelfstandige ondernemingen en rijksinstellingen. Deze opdrachtgevers hadden zelf weer uiteenlopende etnische achtergronden (Nederlands, Brits, Chinees, inheems). De uitgebreide netwerken van Citroen kunnen niet los gezien worden van die van burgemeester Dijkerman.

Citroen was naast de dagelijkse begeleiding van zijn architectonische projecten betrokken bij vele andere activiteiten. Zo was hij vanaf 1923 lid van het dagelijks bestuur van de *Soerabaiasche Jaarmarkt-Vereeniging* en lid van de Adviescommissie

van de Archeologische Dienst. Ook was hij enkele jaren voorzitter van de Archeologische Museum Vereniging. Hij was voorts jurylid van de foto- en schetsprijsvraag van inheemse woningen op Oost Java, die georganiseerd werd door de *Soerabaiasche Kunstkring* en het *Java Instituut*.

Aan het begin van zijn carrière werd Citroen in zijn architectonisch denken sterk beïnvloed door de premoderne Europese architectuur zoals die hij leerde kennen via zijn superieuren Klinkhamer en Ouëndag, en zijn voormalige leraar aan de Quellinusschool, Kromhout. Van meet af aan trachtte hij evenwel tropische elementen aan zijn architectuur toe te voegen. Rond 1920 begon hij ook de Moderne Beweging na te volgen zoals die zich in Europa en specifiek in Nederland ontwikkelde. Zijn werk uit de jaren twintig laat een hybride combinaties zien van elementen die zijn ontleend aan de inheemse bouwkunst en aan moderne Europese stijlen, met name de Art Deco. Sommige ontwerpen tonen affiniteit met de Amsterdamse School, De Stijl en/of het *Nieuwe Bouwen*, zonder dat daarbij de tropische architectuur veronachtzaamd wordt. Ideeën van Frank Lloyd Wright, Georges Vantongerloo, Theo van Doesburg en Piet Mondriaan kunnen worden teruggevonden in de ontwerpen van Citroen. De stilistische veranderingen in Citroens oeuvre houden gelijke tred met zijn toenemend begrip van de inheemse bouwwijzen en van de architectonische ontwikkelingen in zijn vaderland. Net als zijn leraren Kromhout en De Bazel was hij een zeer veelzijdig architect.

Zijn werk werd niet alleen in Surabaya, maar ook Nederlands-Indië en in internationaal verband hoog aangeslagen. Nadat hij op de Wereldtentoonstelling van 1925 in Parijs een eervolle vermelding voor zijn ontwerp voor de Gubeng brug had gekregen, nam hij deel aan de eerste architectuurtentoonstelling in Batavia, die nog hetzelfde jaar werd georganiseerd door de *Nederlandsch-Indische Architecten Kring*. Met drie andere bekende architecten werd hij uitgenodigd een ontwerp te maken voor het Nederlandse paviljoen op de Koloniale Tentoonstelling in Parijs. Het feit dat hij door W. Lemei al in 1935 één van de belangrijkste architecten in Nederlands-Indië werd genoemd, is daarom geheel gerechtvaardigd.